

IQTISODIY BILIMLARNING INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH VA
BOSHQARISHDAGI AHAMIYATI VA DOLZARBLIGI

Raxmonqulova Nafisa Olimjonovna

Ilmiy rahbar: Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi.

Muxammedov Tolibjon Tohir o'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti "Iqtisodiyot" yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15044942>

Annotatsiya. Inson kapitali jamiyatning iqtisodiy rivojlanish va turmush tarzini yaxshilashdagi eng muhim omillardan biri sanaladi. Ushbu tezis inson kapitalini boshqarishda intellektual bilim va ko'nikmalar hamda iqtisodiy bilimlarning roli va ahamiyatini tahlil qiladi.

Tadqiqotda, o'zbek va xorij adabiyotlarining sharxlaridan foydalangan holda, bir necha xorij va O'zbekiston olimlarining inson kapitali, intellektual salohiyat va iqtisodiy bilimlarga doir nazariyalari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Inson kapitali, intellektual salohiyat, iqtisodiy rivojlanish, iqtisodiy bilim, boshqaruv, ko'nikma.

Abstract. Human capital is considered one of the most important factors in the economic development and improvement of the lifestyle of a society. This thesis analyzes the role and significance of intellectual knowledge and skills, as well as economic knowledge, in the management of human capital. The study, using reviews of Uzbek and foreign literature, studies the theories of several foreign and Uzbek scientists on human capital, intellectual potential and economic knowledge.

Keywords: Human capital, intellectual potential, economic development, economic knowledge, management, skills.

Аннотация. Человеческий капитал является одним из важнейших факторов экономического развития и улучшения образа жизни общества. В этой диссертации анализируется роль и важность интеллектуальных знаний и навыков, а также экономических знаний в управлении человеческим капиталом. В исследовании с использованием обзоров узбекской и зарубежной литературы были изучены теории ряда зарубежных и узбекских ученых о человеческом капитале, интеллектуальном потенциале и экономических знаниях.

Ключевые слова: Человеческий капитал, интеллектуальный потенциал, экономическое развитие, экономические знания, менеджмент, навыки.

Iqtisodiy bilimlar inson kapitalini rivojlantirish va boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy bilimlar jamiyat a'zolariga cheklangan resurslardan foydalanib maksimal darajada cheksiz ehtiyojlarini qondirish, muammolarni sintez va analiz tahlil qilish va oqilona qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bu bilimlar orqali shaxslar va tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchilar o'z faoliyatlarini uzoq muddatli strategiyalar asosida rejalashtiradi va boshqaradi. Shuningdek, iqtisodiy bilimlar moliyaviy savodxonlikni oshiradi.

Shaxslar moliyaviy rejalar tuzish, investitsiyalarni boshqarish, budget va jamg'armalar tashkil etish, hamda moliyaviy xavf-xatarlarni bartaraf etishda iqtisodiy bilimlardan foydalanadilar. Iqtisodiy bilimlar insonlarning mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishiga yordam beradi. Ish beruvchilar malakali va iqtisodiy bilimlarga ega kadrlarni izlashadi, chunki bunday kadrlar samarali ishlash va korxonaning raqobatbardoshligini oshirish qobiliyatiga ega bo'ladilar, bundan tashqari innovatsiyalar va yangi texnologiyalarning rivojlanishiga motivatsiya beradi.

Innovatsion g'oyalar iqtisodiy tushunchalar va tamoyillar asosida amalga oshiriladi, bu esa iqtisodiy jonlanishni va rivojlanishni jadallashtiradi. Yana bir muhim jihati davlat siyosatidagi iqtisodiy bilimlar bo'lib, ular davlat siyosatini ishlab chiqishda dolzarb ahamiyatga ega. Chunki iqtisodiy siyosat, soliq va pul-kredit siyosatlar orqali davlatlar iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikka erishadi. Iqtisodiyot bo'yicha tadqiqotlar jamiyatning iqtisodiy muammolarini aniqlash va ularga yechim topishda yordam beradi.

Insonlar o'z moliyaviy savodxonligini oshirish, investitsiyalar qilish va iqtisodiy imkoniyatlarni aniqlash orqali shaxsiy va kasbiy yuksalishga erishadilar. Iqtisodiy bilimlar global iqtisodiy jarayonlarni tushunish, tahlil qilish va ularda faol ishtirok etish bilan birga yangi imkoniyatlar uchun zamin yaratadi. Bu bilimlar orqali shaxslar va tashkilotlar o'z faoliyatlarini samarali va uzoq muddatli strategiyalar asosida rejalashtiradi, boshqaradi va iqtisodiy muvaffaqiyatga erishadi.

Inson kapitali va intellektual salohiyatda iqtisodiy bilimlarga bog'liqligini o'rganishdan oldin ularni alohida tahlil qilamiz. S.Becker tomonidan ta'riflanganidek, inson kapitali – bu insonlarning ta'lim, o'qitish va tajriba orqali o'z bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish natijasida orttirilgan qobiliyatlar yig'indisidir. Bu qobiliyatlar esa iqtisodiy o'sish va rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Hamda T.W.Schultz "Inson kapitali" tushunchasini fanga kiritib, uning ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarida amalga oshirilgan investitsiyalar orqali shakllanishini ta'kidlagan.

Uning fikricha, bu investitsiyalar insonlarning ishlab chiqarish qobiliyatini oshiradi.

Ijtimoiy nuqtai nazardan esa inson kapitali insonning shaxsiy fazilatlarini, ta'lim darajasi, malaka va tajribasi, shuningdek, sog'liq holati va innovatsion qobiliyatlarining yig'indisidir.

Bu komponentlar birgalikda insonning jamiyatdagi muvaffaqiyatini va farovonligini belgilaydi. Inson kapitali – bu mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol oʻynaydigan resursdir.

Intellektual salohiyat – bu shaxsning bilim, aql-idrok, mantiqiy fikrlash qobiliyatlari, ijodiy tafakkur, yangilik kiritish qobiliyati va oʻrganish qobiliyatlari yigʻindisidir. Quyida intellektual salohiyatning asosiy jihatlari keltirilgan:

INTELEKTUAL SALOHİYAT					
Bilim	Mantiqiy fikrlash qobiliyatlari	Ijodiy tafakkur	Oʻrganish qobiliyati	Analitik qobiliyat	Yangilik kiritish qobiliyati

1-rasm. Intellektual salohiyat asosiy jihatlari.

Bilim- shaxsning umumiy bilim darajasi, yaʼni u turli sohalar haqida qancha va qanday bilimga ega ekanligi. Bu nafaqat akademik bilimlarni, balki kundalik hayotga oid bilimlarni ham oʻz ichiga oladi.

Mantiqiy fikrlash qobiliyatlari - muammolarni aniqlash va ularni hal qilishda mantiqiy va tizimli yondashuv. Bu qobiliyat shaxsning analitik fikrlashi va qaror qabul qilishda muhim rol oʻynaydi.

Ijodiy tafakkur – yangi va innovatsion gʻoyalarni yaratish, muammolarga yangi usulda yondashish qobili yati. Ijodiy tafakkur kashfiyotlar va innovatsiyalar uchun asos boʻladi.

Oʻrganish qobiliyatlari - yangi bilim va koʻnikmalarni tez va samarali oʻzlashtirish qobiliyati. Bu qobiliyat shaxsning yangi vaziyatlarga moslashishi va doimiy ravishda rivojlanishi uchun zarur.

Analitik qobiliyalar - murakkab maʼlumotlarni tahlil qilish, ulardan foydali xulosalar chiqarish va ularga asos langan qarorlar qabul qilish qobiliyati.

Yangilik kiritish qobiliyati - shaxsning mavjud bilim va tajribalardan foydalanib, yangi mahsulotlar, xizmatlar yoki jarayonlar yaratish qobiliyati.

Bu qobiliyat innovatsion rivojlanish va iqtisodiy oʻsish uchun muhim ahamiyatga ega.

Intellektual salohiyat shaxsning muvaffaqiyati va jamiyatning rivojlanishi uchun muhim resursdir.

Inson kapitalini boshqarish – bu tashkilot va muassasalar, hamda davlatlar uchun inson resurslarini rivojlantirish va samarali foydalanish jarayonlarini rejalashtirish va amalga oshirishdir.

Inson kapitalini boshqarish quyidagi asosiy tizimlardan iborat:

Ta'lim va malaka oshirish:	•Ta'lim tizimi •Malaka oshirish
Sog'liqni saqlash:	•Sog'liqni saqlash dasturlari •Sog'lom turmush tarzi
Innovatsiya va texnologiyalar:	•Innovatsion faoliyat •Texnologik taraqqiyot
Ish bilan bandlik:	•Ish o'rinlari yaratish •Mehnat bozori talablari
Ijtimoiyhimoya:	•Ijtimoiy dasturlar •Pensiya va sug'urta tizimlari
Motivatsiya va rivojlanish:	•Motivatsiya •Rivojlanish
Qo'shimcha chora-tadbirlar:	•Kadrlar rivojlantirish strategiyasi •Tadqiqot va innovatsiya

2-rasm. Inson kapitalini boshqarishning asosiy elementlari.

Inson kapitalini boshqarish orqali davlatlar va tashkilotlar o'z resurslaridan samarali foydalanish, iqtisodiy o'sishni ta'minlash va jamiyatning farovonligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu jarayonning samaradorligi ta'lim, sog'liqni saqlash, innovatsiya va ijtimoiy himoya kabi sohalarda olib boriladigan tizimli va kompleks chora-tadbirlar bilan bog'liqdir.

Xulosa qilib aytganda, inson kapitalining rivojlanishi, yuqori sifatli ta'lim tizimi orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy ta'lim dasturlari, uzluksiz ta'lim va qayta tayyorlash kurslari, insonlarning bilim va ko'nikmalarini oshiradi, ularni mehnat bozorida raqobatbardosh qiladi.

Innovatsion muhit yaratish va yangi texnologiyalarni joriy etish, inson kapitalining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Innovatsiyalar iqtisodiy o'sish va taraqqiyotning asosidir. Ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish, ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Bu tizimlar aholining farovonligini oshiradi va xavfsizlik tarmoqlarini mustahkamlaydi.

Ish o'rinlari yaratish va mehnat bozorining talablariga mos kadrlar tayyorlash, iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi. Mehnat sharoitlarini yaxshilash, xodimlarning huquqlarini himoya qilish va ularning samaradorligini oshirish uchun muhimdir. Xodimlarni rag'batlantirish va mukofotlash tizimlarini rivojlantirish, ularning mehnat samaradorligini oshiradi.

Kasbiy rivojlanish imkoniyatlari va kadrlar rivoji bo'yicha strategiyalar ishlab chiqish, inson kapitalining rivojlanishini ta'minlaydi. Inson kapitalini boshqarishning samaradorligi, iqtisodiy bilimlar va intellektual salohiyatni rivojlantirish orqali oshiriladi.

Bu jarayonning muvaffaqiyati ta'lim, sog'liqni saqlash, innovatsiya va ijtimoiy himoya kabi sohalarda tizimli va kompleks yondashuvni talab qiladi. Natijada, davlatlar va tashkilotlar o'z resurslaridan samarali foydalanib, iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi va jamiyatning farovonligini oshiradi.

REFERENCES

1. Qodirov K. (2010). Inson kapitali va iqtisodiy o'sish. Toshkent: O'zbekiston.
2. Norqulova, G. (2015). Innovatsion rivojlanish: intellektual salohiyat va iqtisodiy taraqqiyot. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
3. Becker, G. S. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. University of Chicago Press.
4. Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. American Economic Review, 51(1), 1-17.
5. Abduvoxidov, A., & Kamilova, S. (2023). INSON KAPITALINING RAQAMLI RIVOJLANISHINI BAHOLASH. Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil, 1(2), 5–14.
6. Aghion P., Meghir C. (2004). Growth, distance to frontier and consumption of human capital. The Institute for Fiscal Studies, WP04/31, 1—50.
7. Becker, Gary. (1962) Investment In Human Capital. A. Theoretical Analysis // Journal of Political Economy, Vol. 70 (5, Part 2, Supplement). Pp.9-49
8. Blaug M. (1976) The empirical status of human capital theory: A slightly jaundiced survey/ Journal of economic literature, September 1, 14(3): pp.827-55
9. Bowen, H.r. (1977) Investment Learning San Francisco . Jossey- Bass. p.507; Blaug M. The empirical status of human capital theory: A slightly jaundiced survey/ Journal of economic literature 1976, September 1, 14(3): pp.827-55.
10. Акрамова Ш.Г. Ўзбекистонда инновацион иқтисодиёт шаклланиши шароитида инсон капиталини ривожлантириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Тошкент.
11. Нуриев Р.А. (2000) Теории развития, новые модели экономического роста (вклад человеческого капитала. //Вопросы экономики.-№9.-С.137.

12. Akbarovna, N. N. (2025). PROBLEMS OF INCREASING INVESTMENT ACTIVITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION. *SHOKH LIBRARY*.
13. Akbarovna, N. N. (2024). DAVLAT BOSHQARUV ORGANLARI–MA’MURIY HUQUQ OBYEKTI SIFATIDA. *Gospodarka i Innowacje*, 47, 371-377.
14. Supiyevna, B. M. (2025). G’AZNACHILIK-DAVLAT MOLIYASINING ENG MUHIM BO’LAGI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(5), 117-123.
15. Supiyevna, B. M. (2025). BUDGETING IN THE PUBLIC SECTOR. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(6), 90-95.
16. Supiyevna, B. M. (2025). PRINCIPLES OF TAXATION. *MODERN PROBLEMS IN*
17. Bostonovna, D. Z. (2023). CONCEPTUAL BASIS OF IMPROVEMENT OF BANK AUDIT IN COMMERCIAL BANKS. *IMRAS*, 6(6), 118-124.
18. Bustonovna, J. Z. (2023). INVESTMENTS IN HUMAN CAPITAL AND PECULIARITIES OF THIS PROCESS IN UZBEKISTAN. *(No Title)*.
19. Bobojonova, M. J., & Toshev, M. H. (2025). YASHIL IQTISODIYOTI RIVOJLANISH TARIXI VA SHAKLLANISHI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(5), 154-159.
20. Жумаева, З. К. (2024). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ ИНДУСТРИЙ КАК ФАКТОР РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.
21. Ibragimov, A. (2025). PROSPECTIVE WAYS OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT TO THE NATIONAL ECONOMY. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 137-143.
22. To’rayevich, I. A., & AD, S. (2025). O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MOLIYA TIZIMI VA UNING IQTISODIYOTIDA TUTGAN O‘RNI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(5), 64-75.